

Ο λίβελλος αποκήρυξης της ενωτικής συνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-1439) ως έκφραση της εκκλησιολογίας της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου (787).

⋮

Του Βασιλείου Ι. Τουλουμτσή

Υπ. Διδάκτορας Θεολογικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.

Περίληψη:

Τα δογματικά όρια της πίστεως της Εκκλησίας αποτελούν ταυτοχρόνως το αρραγές θεμέλιο της ενότητάς της, το οποίο άλλωστε είναι αυτό που διαφοροποιεί την ορθοδοξία από την αίρεση. Ο τρόπος με τον οποίο διαχρονικά η Εκκλησία αποδέχεται την μετάνοια κληρικών που διαφοροποιήθηκαν ως προς την πίστη και εν συνεχεία τους αποκαθιστά στο ιερατικό τους αξίωμα, φανερώνει τον πάγιο και εμπροϋπόθετο χαρακτήρα του θεραπευτικού της έργου, ο οποίος αποτελεί την συνεπή έκφραση της ταυτότητάς της ως της Μίας Εκκλησίας. Στον τρόπο που η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος (787) αποδέχθηκε και αποκατέστησε τους μετανοημένους εικονομάχους επισκόπους αλλά και στον λίβελλο πίστεως που διαβαζόταν από τους ορθοδόξους κληρικούς που αποδέχθηκαν τον όρο της

ενωτικής συνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-39) και εν συνεχεία μετανόησαν, εντοπίζεται πανομοιότυπο το εκκλησιολογικό πλαίσιο.

Λέξεις κλειδιά: αποδοχή αιρετικών, Ζ' Οικουμενική Σύνοδος, Φερράρα-Φλωρεντία, μετάνοια, εκκλησιολογικό πλαίσιο, δογματικά όρια της Εκκλησίας.

Abstract:

The doctrinal boundaries of the Church's faith are at the same time the foundation of its unity, which, after all, is what differentiates orthodoxy from heresy. The way in which throughout time the Church accepts the repentance of clerics who differed in faith and subsequently restores them to their priestly office, reveals the permanent and conditional character of its healing work, which constitutes the consistent expression of its identity as One Church. In the way the 7th Ecumenical Council (787) accepted and restored the repentant iconoclast bishops but also in the letter of faith read by the Orthodox clergy who accepted the terms of the unification council of Ferrara-Florence (1438-39) and then repented, an identical ecclesiastical context is found.

Key words:

acceptance of heretics, Seventh Ecumenical Council, Ferrara-Florence, repentance, ecclesiological context, doctrinal boundaries of the Church.

A. Η πίστη ως θεμέλιο ενότητας της Εκκλησίας

Η Εκκλησία, ως το μυστηριακό σώμα του Χριστού, έχει δεδομένη, αδιάσπαστη και αμετάβλητη τη ζωή της, η οποία ως διαχρονική αλήθεια, παραδίδεται αναλλοίωτα στο πέρασμα του συμβατικού ροώδους χρόνου. Αρραγές θεμέλιο ενότητας της Εκκλησίας αποτελεί η παραδοθείσα πίστη, η δογματική έκφραση της οποίας οριοθετεί τη γνησιότητα του αγιοπνευματικού βιώματος της εν μετοχή γνώσης του Θεού. Αυτό σημαίνει ότι οποιαδήποτε διαφοροποίηση από το ενοειδές της πίστεως, σηματοδοτεί ένα διαφορετικό βίωμα, το οποίο δεν ανήκει στην Εκκλησία αλλά στον κόσμο. Σε αυτήν όμως την περίπτωση η θεολογία της Εκκλησίας μετατρέπεται σε ένα σύνολο απόψεων περί Θεού, οι οποίες όμως κατ' ουσίαν ουδόλως περιγράφουν τον Θεό, αλλά μάλλον τα διάφορα είδωλά Του, τα οποία κατασκεύασε ο σκοτισμένος άνθρωπος κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσίν του σκοτισμού του. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο και κάθε αίρεση αποτελεί εν τέλει μία συνεπή ειδωλολατρεία. Αυτός είναι ο λόγος που αιτιολογεί τον τρόπο, βάσει του οποίου το σώμα της Εκκλησίας στη διαχρονία

του, μέσω των δογματικών του αισθητηρίων, αντιλαμβάνεται και ακολούθως αντιμετωπίζει κάθε τέτοια εκτροπή.

B. Ο τρόπος αποδοχής των εικονομάχων από την Ζ' Οικουμενική Σύνοδο

Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος (787), η οποία κλήθηκε να αντιμετωπίσει με εκκλησιαστικό τρόπο την αίρεση της εικονομαχίας και τις ποικίλες συνέπειές της. Πριν όμως προβεί στη θεολογική τεκμηρίωση του εξεικονισμού του προσώπου του Χριστού και των αγίων Του, προέβη στη διερεύνηση του ζητήματος της αποκατάστασης ή μη της αρχιερωσύνης των μετανοημένων πρώην αιρετικών εικονομάχων επισκόπων, ζήτημα το οποίο εξετάστηκε στη βάση της συμφωνίας αυτών με την πίστη και την παράδοση της Εκκλησίας.

Μελετώντας κανείς τα Πρακτικά της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου αντιλαμβάνεται αμέσως την θεολογική σοβαρότητα, με την οποία η Εκκλησία αντιμετώπισε την εικονομαχική πρόκληση. Δεν επιχείρησε να συμβιβάσει καταστάσεις με μεθόδους κοινωνικής συμφιλίωσης, αλλά ενήργησε θεραπευτικά επί τη βάσει συγκεκριμένων εκκλησιολογικών κριτηρίων. Ο αμιγώς εκκλησιαστικός χαρακτήρας των ενεργειών της Συνόδου, την κατέστησε έκτοτε ως σημείο

αναφοράς στον τρόπο αποδοχής αιρετικών και σχισματικών κληρικών¹.

Είναι σημαντικό να τονιστεί, ότι εξαρχής δεν τέθηκε ως στόχος η απροϋπόθετη - αριθμητική απλώς- ενσωμάτωση των εικονομάχων επισκόπων, ώστε σε δεύτερο επίπεδο να επιχειρείται ερασιτεχνικά η εύρεση βολικής και κατά το δυνατόν πειστικής επιχειρηματολογίας, αλλά η πορεία ήταν ακριβώς η αντίθετη. Όσοι επίσκοποι μετανόησαν για την δογματική τους εκτροπή, έχοντας δεδομένη τη χειροτονία τους εντός της Εκκλησίας και όχι σε χαρισματικά ανυπόστατες (καταδικασμένες συνοδικά) ομάδες, εξετάστηκαν ως προς το φρόνημα, εξακριβώθηκε το ειλικρινές των προθέσεων τους και έπειτα ανέγνωσαν λίβελλο κατά της αιρέσεως, όπου εκτός των άλλων δεσμεύονταν να μην ταλαιπωρήσουν εκ νέου την Εκκλησία με διασπαστικές κινήσεις και αιρετικές διδασκαλίες.

Υπό αυτές τις προϋποθέσεις η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος, σύσσωμα και ομόψυχα, αποφάνθηκε για το θετικό της αποδοχής των μετανοημένων πρώην αιρετικών επισκόπων. Εν συνεχεία, το συνοδικό σώμα αποδέχθηκε υπό άλλη διατύπωση

---

¹ Επ' αυτού βλ. την σχετική μελέτη, Βασίλειος Ι. Τουλουμτσής, *Το Εκκλησιολογικό πλαίσιο και οι προϋποθέσεις αποδοχής των αιρετικών σύμφωνα με τα Πρακτικά της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου, Η πίστη ως θεμέλιο ενότητας της Εκκλησίας*, Αθήνα 2022.

πλέον τους ανωτέρω αρχιερείς: «Ο θεός καλῶς ἤνεγκε τοὺς ὀρθοδόξους»², ὥστε ὅλοι ἀπὸ κοινού, νὰ ἀκροαστοῦν τὶς ἐπιστολές πίστεως τῶν λοιπῶν πατριαρχικῶν θρόνων καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ προχωρήσουν στὸ λοιπὸ ἔργο τῆς Συνόδου, αὐτὸ τῆς ἀποσαφήνισης τῆς θεολογίας τῆς εἰκόνας καὶ τῆς καταδίκης τῆς εἰκονομαχίας· τῆς ἐπιβεβαίωσης καὶ ἀνάδειξης δηλαδὴ τῆς ἐνιαίας παράδοσης, ἡ ὁποία ἐπιχειρήθηκε, ἀπὸ πλευράς τῶν αἰρετικῶν, νὰ τεθεῖ στὸ περιθώριο.

Οἱ ἐν λόγῳ ἐπίσκοποι ἐγίναν ἐν τέλει δεκτοὶ δίχως ἀναχειροτονία, βάσει τῆς χειροτονίας ποὺ ἔλαβαν στους κόλπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, συνεπῶς τῆς ὑπαρκτῆς, ὑποστατῆς ἀρχιερωσύνης τους. Ἀν ἡ βασικότατη αὐτῆ προϋπόθεση θεωρητικὰ ἀπουσίαζε, τότε προφανέστατα ἡ Σύνοδος δὲν θὰ εἶχε κανέναν λόγο καὶ καμία ἐκκλησιολογικὴ βάση νὰ προχωρήσει στὸ ἐπόμενο στάδιο, αὐτὸ τῆς ἐξέτασης τοῦ φρονήματος, ἐφόσον οἱ αἰτούντες θὰ βρισκόνταν στὶς τάξεις τῶν λαϊκῶν.

Γ. Ο λίβελλος ἀποκήρυξης τῆς ἐνωτικῆς συνόδου Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-1439)

---

²Πρᾶξις γ', E. Lamberz, *Acta conciliorum oecumenicorum, Series secunda, volumen tertium: Concilium universale Nicaenum secundum, Pars Prima, Concilii actiones I-III*, Berlin - Boston: De Gruyter, 2008, (= Lamberz I), σελ. 232.

Το ίδιο ακριβώς εκκλησιολογικό πλαίσιο και την ίδια ακριβώς αντιμετώπιση, ως προς τις απαιτούμενες προϋποθέσεις, συναντά κανείς σε έναν λίβελλο του 1464³ προς τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Σωφρόνιο Α'. Ο εν λόγω λίβελλος αφορούσε δήλωση μετανοίας ενωτικών κληρικών, οι οποίοι είχαν αποδεχθεί την ψευδο-σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας «καί τό συμπέρασμα ἐκείνης τῆς συνόδου, ἤγουν τήν ἔνωσιν μετά λατινικῶν δογμάτων καί τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης (σημ. ημ. προσθήκη του filioque στο σύμβολο Πίστεως Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως) καί τῶν ἄλλων ὧν ὁ ἐκεῖσε ὄρος διαλαμβάνει...»⁴. Μάλιστα δε, στο κείμενο που παραδίδει το χειρόγραφο Ξενοφώντος 70, προκύπτει ότι υπήρχε και διαμορφωμένο τυπικό αποδοχής για τις συγκεκριμένες περιπτώσεις, το οποίο συνέγραψε ο πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος, «περί τῶν ἀπό προαιρέσεως ἀρνησαμένων καί

---

³ Για επιπλέον στοιχεία βλ. σχετικώς την σπουδαία μελέτη, Αρχιμ. Νεκτάριος Δ. Καρσιώτης, *Η Σύνοδος Φερράρας -Φλωρεντίας από της υπογραφής του ὄρου ενώσεως ἕως και της καταργήσεώς αυτού*, Αθήνα 2020, σελ. 482. Ὅπως αναφέρεται στην μελέτη του π. Νεκταρίου, ο λίβελλος αυτός βρέθηκε στην Κωνσταντινούπολη από τον πατριάρχη Ιεροσολύμων Νεκτάριο πριν το έτος 1669 και αντιγράφηκε από τον διάκονό του Δοσίθεο.

⁴ Βλ. Αρχιμ. Νεκτάριος Δ. Καρσιώτης, *Η Σύνοδος Φερράρας -Φλωρεντίας*, σελ. 483. Πρβλ. Νεκτάριος Ιεροσολύμων, *Περί τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα ἀντίρρησις*, Ἰάσιον 1682, σελ. 231-232.

πάλιν ἐπιστρεφόντων»⁵. Στο σώμα του συγκεκριμένου τυπικού είναι πυκνές και επαναλαμβανόμενες οι αναφορές προς τον αποστατήσαντα κληρικό περί επιστροφής και διά μετανοίας «ἐπανόδου αὐτοῦ ἀπό τῆς φθοροποιοῦ πλάνης» με την ρητή ερώτηση: «ἀποβάλλη τὴν πλάνην εἰς ἣν ἠὺτομόλησας ἢ ἐβιάσθης;»⁶, που πρόδηλα προϋποθέτουν την ύπαρξη υποστατῆς ιερωσύνης πριν την προσχώρηση αυτού στην λατινική αιρετική διδασκαλία.

Επειδή ακριβώς η εξέταση του ζητήματος αποδοχής μετανοημένου κληρικού προϋποθέτει απαραίτητα υποστατή χειροτονία, ο λίβελλος δεν αναφέρεται σε λατίνους κληρικούς, αλλά αποκλειστικά σε ορθόδοξους κληρικούς που λατίνισαν. Επ' αυτού αναφέρεται ρητά στον λίβελλο: «...τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν (Ορθόδοξη Εκκλησία) αποκεκομμένος

---

⁵ Για την μεταγραφή του χειρογράφου βλ. Marie-Hélène Blanchet, *Une acolouthie inédite pour la réconciliation des apostats attribuée au patriarche Gennadios II Édition princeps et commentaire, The Patriarchate of Constantinople in Context and Comparison*, edited by Christian Gastgeber, Ekaterini Mitsiou, Johannes Preiser – Kapeller and Vratislav Zervan, Austrian Academy of Sciences Press, Vienna 2017, p. 183 – 196.

⁶ Όπ. π. σελ. 193.

καί ἐκκήρυκτος οφθείην, ἐν ἧ καί ἐγεννήθην καί ἀνετράφην καί **ἱερώθην** καί ἦν ἀγίαν καί ὀρθόδοξον καί φρονῶ καί κηρύττω»⁷.

Απολογείται ο μετανοημένος ότι «εἰ γάρ ἔδοξα κάκεινα τά λατινικά παραδέξασθαι, ἀλλ' ὡς σύμφωνα νομίσας τοῖς πρεσβευομένοις παρά τῶν Γραικῶν ἐκκλησίας ὀρθοδόξοις δόγμασιν, ὡς οἱ ἐκείσε ταῦτα δόξαντες κρίνειν αὐτά ἀπεφήναντο, ταῦτα παρεδεξάμην»⁸. Ἐπειτα αναφέρεται στην συνειδητοποίηση και παραδοχή του σφάλματος στο οποίο υπέπεσε, γεγονός που βιώνει ως αβάστακτο βάρος: «τὴν δέ ἀπὸ τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν ἐκκοπήν οὐ φορητὴν ἠγούμενος»⁹, που τον οδήγησε στην διατύπωση του αιτήματος προς τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και την περί αυτού σύνοδο «ἵνα μοι εὐεργετήση συγγνώμην ἐφ' οἷς ἐπλανήθην καὶ ἔστερξα καὶ ἐφρόνησα μέχρις οὗ εἶπον καιροῦ καὶ δωρήσηταί μοι παραδοχὴν ἐν τῇ ἀγία τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία καὶ συγχώρησιν τῆς ἱερωσύνης καὶ τό ἐνεργεῖν αὐτήν»¹⁰.

---

⁷ Marie-Hélène Blanchet, L'Union de Florence après la chute de Constantinople: la profession de foi de Léon Ienomophylax et de Macaire de Nicomédie (1462/1464). In: *Revue des études byzantines*, tome 67, 2009. pp. 72.

⁸ Ὁπ. π.

⁹ Ὁπ. π.

¹⁰ Ὁπ. π.

Κατόπιν τούτων αναφέρεται ότι η σύνοδος των πανιερωτάτων αρχιερέων αιτήθηκε την κατάθεση έγγραφης ομολογίας, στην οποία αναφέρονται τα εξής δεσμευτικά: «μετά πάσης μου γνώμης καί προαιρέσεως ἐπί μάρτυρι τῷ θεῷ καί τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις καί πᾶσι τοῖς ἀγίοις, ὁμολογῶ καρδία καί στόματι χωρίς τινός ὑποκρύψεως καί τοῦ ἄλλα μὲν φρονεῖν, ἄλλα δέ λέγειν, καί φρονῶ καθὼς ὁμολογεῖ ἄνωθεν ἡ ἅγια καθολικὴ ἐκκλησία τῶν Γραικῶν, ὅτι ὁ πατὴρ ἄναρχος καί ἀναίτιος, αἴτιος δέ τοῦ υἱοῦ καί τοῦ πνεύματος, τοῦ μὲν γεννητῶς, τοῦ δέ ἐκπορευτῶς [...] τοῦ υἱοῦ φωνῆς μηδὲν εἰσαγούσης τὸν υἱὸν αἴτιον εἶναι ἢ καθ' ἑαυτόν, ἢ μετὰ τοῦ πατρός, ὡς εἶναι τὸν υἱὸν καί τὸν πατέρα [...] καί ἀλλόκοτον ὑπόληψιν [...] καί μίαν ἀρχὴν τοῦ πνεύματος. Τοῦτο γὰρ τῆς λατινικῆς ὅν δόξης ἀποβάλλομαι καί ἀθετῶ καί ἀποστρέφομαι, τοὺς δέ τοῦτο φρονουῦντας ἀκοινωνήτους ἔχω καί ἀποβλήτους καί πόρρω τῆς τῶν χριστιανῶν ὀρθοδόξου πίστεως· διὰ τοῦτο καί τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην κακῶς καί ἀθέσμως ὁμολογῶ γεγονέναι καί ἀποκηρύττω καί ἄλλον πᾶν ἔθνος τῆς τῶν Λατίνων ἐκκλησίας ἀθετῶ καί ἀποστρέφομαι καί πάντα κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας παρά τινων γεγονότα συγγράμματα καί τῆς δόξης καί τῶν ἐθῶν αὐτῆς ἀθετῶ καί ἀποστρέφομαι· καί ἄλλην πᾶσαν καί παντοίαν αἵρεσιν ἀποβληθεῖσαν καί ἀναθεματισθεῖσαν παρά τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν ἑπτὰ συνόδων καί τῶν τοπικῶν ἀναθεματίζω καί αὐτός καί ἀποστρέφομαι,

ὡσπερ καί τήν κακοδοξίαν Βαρλαάμ τε καί Ἀκινδύνου καί τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῖς· ἐξέχομαι δέ ὀλοσχερῶς τῶν εὐαγγελικῶν καί ἀποστολικῶν καί πατρικῶν δογμάτων καί διδαγμάτων. Δοξάζω καί φρονῶν ὅσα ἡ ἅγια τοῦ Χριστοῦ τῶν Γραικῶν ἐκκλησία δοξάζει καί φρονεῖ, ταύτην μου τήν ὁμολογίαν ὄλω νῶ καί ὑπογράφω, παραδίδωμι τῷ παναγιωτάτῳ μου δεσπότῃ καί αὐθέντῃ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, καί δι' αὐτοῦ τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ καί ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, μεθ' ἧς καί βιώσασιμι καί ἀποβιώσασιμι τῇ τοῦ Θεοῦ ἰσχύι ἐνδυναμούμενος πρεσβείαις της θεοτόκου. ἀμήν»¹¹.

Από το περιεχόμενο του λιβέλλου καθίσταται σαφές ότι η αποδοχή της πίστεως της Εκκλησίας είναι το μόνο θεμέλιο της εκκλησιαστικής ενότητας και το αδιαπραγμάτευτο χαρακτηριστικό του ανήκειν στην Εκκλησία¹². Η οποιαδήποτε

---

¹¹ Οπ. π. σελ. 72-73.

¹² Στον αντίποδα της παρούσας θεμελιώδους αρχής περί ουσιαστικής εκκλησιαστικής ενότητας στέκουν οι αρχές και οι προοπτικές της οικουμενικής θεολογίας, οι οποίες κάνουν λόγο για «ενότητα εν τη ετερότητι και μέσω της ετερότητας» και συναφώς για την αποδοχή δογματικής ποικιλίας. Σύμφωνα με αυτό το σχήμα οι διάφορες χριστιανικές ομολογίες αποτελούν τις ιδιαίτερες εκφράσεις των εκκλησιών-μελών της μίας Εκκλησίας επί τη βάσει ενός δογματικού μινιμαλισμού και με απόλυτη προτεραιότητα την κοινωνία μεταξύ των Εκκλησιών υπό το σύνθημα του Υ. Congar, «ενότητα στην πίστη και ετερότητα στις διατυπώσεις». Για περισσότερα βλ. Rosino Gibellini, *H*

διαφοροποίηση από την καθολικότητα της πίστεως τοποθετεί τον φορέα της εκτός της Εκκλησίας, ακόμη κι αν θεσμικά φαίνεται κάτι διαφορετικό. Αυτό άλλωστε ομολόγησε και ο επίσκοπος Αγκύρας Βασίλειος, καταθέτοντας έγγραφη ομολογία ενώπιον της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου, αιτούμενος να γίνει εκ νέου δεκτός στην κοινωνία της Καθολικής Εκκλησίας, από το φρόνημα της οποίας σαφώς είχε διαφοροποιηθεί: «Ὅθεν καὶ ἐγὼ Βασίλειος ἐπίσκοπος πόλεως Αγκύρας προαιρούμενος ἐνωθῆναι τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ Ἀδριανῶ τε τῶ ἀγιωτάτῳ πάπᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης καὶ Ταρασίῳ τῶ μακαριωτάτῳ πατριάρχῃ τοῖς τε ἀγιωτάτοις ἀποστολικοῖς θρόνοις, λέγω δὴ Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ τῆς ἀγίας πόλεως, ἀλλὰ μὴν καὶ πᾶσι τοῖς ὀρθοδόξοις ἀρχιερεῦσι τε καὶ ἱερεῦσι...»¹³.

Επιπρόσθετα, ο πατριάρχης Γεννάδιος, σε επιστολή που αποστέλλει προς τον σιναΐτη μοναχό Ιωακείμ τον Φεβρουάριο του 1455, παρουσιάζει με ακρίβεια το εμπροϋπόθετο πλαίσιο της αποδοχής και αποκατάστασης, βάσει του οποίου η Εκκλησία πάντοτε θεραπεύει και ειρηνεύει παρόμοιες καταστάσεις, με έμφαση στο φρόνημα του ιερέως: «Ἐάν ἔλθῃ

Θεολογία του εικοστού αιώνα, μτφρ. Παναγιώτης Αρ. Υφαντής, εκδ. Άρτος Ζωής, σελ. 607-648.

¹³ Πράξεις α', Lamberz I, σελ. 50.

τις ιερομόναχος, ἢ κοσμικός ἱερεύς, ἢ διάκονος ἀπό τῆς Κρήτης, ἢ τῆς Πελοποννήσου, ἢ τῶν ἄλλων νήσων τοῦ γένους ἡμῶν ἔχετε δέ ἀμφιβολίαν τινά ἢ περί τοῦ χειροτονήσαντος αὐτόν, μή ποτε ἐφρόνει τὰ τῶν Λατίνων, ἢ περί αὐτοῦ τοῦ ἱερωμένου, μή ποτε συνελιτούργησεν ἢ ἐμνημόνευσέ τινα ἀπ' ἐκείνου τοῦ μέρους, ἢ ἐάν τι γινώσκητε καί φανερώς, ὅμως θέλει νά καρτερήσῃ εἰς τό μοναστήριον ὁ τοιοῦτος καί ποιήσῃ μετάνοιαν καί δώσῃ ὁμολογίαν καί ὑπόσχεσιν, καί τότε δέχεσθε αὐτόν εἰς ἱερέα καί συλλειτουργεῖτε αὐτῷ. Καί τοῦτο οὐ λέγομεν μόνον διά τήν χρείαν τοῦ μοναστηρίου, ἀλλά καί διά τήν ἀλήθειαν καί τάξιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· ὅπερ ἐποιήσαμεν καί ἡμεῖς εἰς τό πατριαρχεῖον, ὅτι πάντας τούς τοιούτους, ὅσοι ἔδωκαν ὁμολογίαν, ἐδεξάμεθα αὐτῶν τήν μετάνοιαν, καί εἰρηνεύσαμεν τόν κόσμον»¹⁴.

Δ. Το κοινό εκκλησιολογικό πλαίσιο

Στις ανωτέρω διαφορετικές μεν περιπτώσεις και καταστάσεις εντοπίζεται πανομοιότυπο το εκκλησιολογικό πλαίσιο αποδοχής της μετάνοιας και εκκλησιαστικής αποκατάστασης των ιερέων και των επισκόπων που εξέπεσαν της Εκκλησίας. Το ανωτέρω πλαίσιο, εντός του οποίου

---

¹⁴ Γεννάδιος Σχολάριος, *Ἄπαντα τα ευρισκόμενα*, επιμ. L. Petit. – Χ. Siderides – M. Jugie, *Oeuvres Complètes de Gennade Scholarios*, τόμ. 4, έκδ. Maison de la Bonne Presse, Paris 1935, σελ. 206.

υπάρχουν και λειτουργούν κριτήρια και προϋποθέσεις, αποτελεί την παγιωμένη πρακτική της Εκκλησίας να ενεργεί θεραπευτικά στις διαβρωμένες καταστάσεις, όντας η συνεπής έκφραση της ορθόδοξης εκκλησιολογίας με σαφές εκκλησιολογικό πλαίσιο και ταυτόσημα τα κανονικά και τα χαρισματικά όρια της Εκκλησίας.

Ο τρόπος αυτός, ο οποίος δεν δύναται να αναγνωρίσει έγκυρα και υποστατά μυστήρια εκτός του σώματος της Εκκλησίας, συνιστά την ενέργεια της Εκκλησίας επί τη βάση της ταυτότητας και της φύσεώς της, «πράγμα το οποίο φανερώνει σε κάθε περίπτωση το τι είναι και το τι δεν είναι Εκκλησία. Και αυτό, διότι τα μυστήρια και η κοινωνία των χαρισμάτων του αγίου Πνεύματος αποτελούν αποκλειστικό “κτήμα” και περιεχόμενο του μυστηριακού σώματος του Χριστού, δεδομένου ότι η Εκκλησία είναι πάντοτε περιέχουσα και ποτέ περιεχόμενο»¹⁵.

Η διαδικασία αυτή είναι σαφές ότι δεν μπορεί να εφαρμοστεί για χειροτονίες που τελούνται εκτός ορίων της Καθολικής Εκκλησίας, σε εγνωσμένες αιρετικές κοινότητες. Εκεί δεν υφίστανται μυστήρια και δεν υπάρχει ιερωσύνη που

---

¹⁵ Βασίλειος Ι. Τουλουμτσής, *Το Εκκλησιολογικό πλαίσιο και οι προϋποθέσεις αποδοχής των αιρετικών σύμφωνα με τα Πρακτικά της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου*, σελ. 12.

να μετέχει στην μία αδιάδοχη αρχιερωσύνη του Χριστού. Η αναγνώριση ως υποστατών των χειροτονιών που τελέσθηκαν εκτός Εκκλησίας, διαγράφει την ακριβώς αντίστροφη πορεία από αυτήν που ακολούθησε η Ζ' Οικουμενική Σύνοδος και η οποία ασφαλώς αποτυπώνεται στον λίβελλο πίστεως των μετανοημένων πρώην ενωτικών του 15ου αιώνας. Σε αντίθεση με την πάγια πρακτική της Εκκλησίας, κατά την οποία απαραίτητη προϋπόθεση της μη αναχειροτονίας είναι να είχε αρχικώς τελεστεί χειροτονία στους κόλπους της ορθόδοξης Καθολικής Εκκλησίας, προ της αιρετικής απόκλισης, στην προκειμένη περίπτωση ο τρόπος αναγνώρισης της ιερωσύνης είναι αυτός που προσδιορίζει τα εκκλησιολογικά κριτήρια και τις προϋποθέσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Υπό την έποψη όμως αυτή, δεν υπάρχουν όρια και δεν υπάρχουν στην ουσία αιρετικοί. Γενόμενοι αυτοί a priori δεκτοί, διαγράφεται ένα νέο εκκλησιολογικό πλαίσιο, το οποίο οδηγεί στην εξίσωση των μυστηρίων της Εκκλησίας με τις ποικίλες τελετές των διαφόρων ετερόδοξων κοινοτήτων και στην αποδοχή μίας «περιεκτικής εκκλησιολογίας». Στη θεώρηση αυτή καταλύονται παντελώς τα όρια της πίστης της Εκκλησίας και καμία διάκριση δεν μπορεί να γίνει μεταξύ ορθοδοξίας και αίρεσης. Μία τέτοια πρακτική θα ισοδυναμούσε με την παραχώρηση εδάφους εντός της Εκκλησίας προκειμένου να εισέλθουν απροϋπόθετα αιρετικές αντιλήψεις, οι οποίες θα μπορούσαν να συνυπάρξουν

ως αποδεκτές ετερότητες μαζί με την ορθοδοξία. Στο πλαίσιο αυτό, όμως, δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί ειρήνευση, αλλά μάλλον επιδείνωση της οποιασδήποτε διάστασης.

Επί τη βάση των ανωτέρω πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα ότι η εν γένει συνοδική πράξη αναφέρεται σε **αποκατάσταση** και όχι σε **αναγνώριση** της ιερωσύνης δεδομένου ότι ο μετανοημένος κληρικός αποκαθίσταται στην χαρισματική τάξη από την οποία εξέπεσε, φέροντας απαραίτητα ιερωσύνη εκ των κόλπων της Καθολικής Εκκλησίας. Στον αδόκιμο όρο «αναγνώριση» προϋποτίθεται η τέλεση μιας (εκκλησιαστικά ανυπόστατης) πράξης εκτός Εκκλησίας, η οποία εκ των υστέρων αναγνωρίζεται ως υποστατή. Είναι όμως άλλο πράγμα το αντικανονικό και άλλο το ανυπόστατο, παρά την συχνά παρατηρούμενη συνειδητή ή ασυνείδητη ταύτιση των δύο όρων και καταστάσεων. Το αντικανονικό (παρά τους κανόνες) δύναται -υπό προϋποθέσεις- να αναγνωριστεί ως κανονικό, πράγμα το οποίο δεν είναι δυνατόν να συμβεί για το ανυπόστατο ώστε να αναγνωριστεί ως υποστατό, σε αντίθεση με ό,τι εντέχνως συνηθίζεται σήμερα να χαρακτηρίζεται ως απόδοση “υπόστασης” και κανονικότητας στην κατά τα άλλα ανυπόστατη ιερωσύνη.

Ε. Συμπεράσματα

Στις δύο αναφερόμενες περιπτώσεις του 8^{ου} και 15^{ου} αιώνας αποδεικνύεται ο πάγιος χαρακτήρας της εν λόγω πρακτικής, ο οποίος θεμελιώνεται στη βάση της ορθόδοξης εκκλησιολογίας. Πέραν αυτού του πλαισίου και στην προσπάθεια ενωτικών κινήσεων συναντά κανείς θεολογικώς αστήρικτους αυτοσχεδιασμούς και αυθαίρετες υποκειμενικές προσαρμογές αποδοχής με στόχο την απροϋπόθετη αναγνώριση μυστηρίων, που τελέσθηκαν εκτός του σώματος της Εκκλησίας. Μία τέτοια προσπάθεια όμως δεν βρίσκει στήριγμα στην εν γένει συνοδική πράξη, την οποία και επιχειρεί να επανερμηνεύσει μέσω διαφόρων τεχνασμάτων προκειμένου να της προσδώσει πάση θυσία χαρακτηριστικά, που να εξυπηρετούν την τρέχουσα επικαιρότητα και την εκκλησιαστική διπλωματία. Κατ' αυτόν τον τρόπο όμως η νέα εκκλησιολογία που προκύπτει, έχοντας αποβάλλει τον αιώνιο και αμετάβλητο χαρακτήρα της, μεταβάλλεται μοιραία σε μέγεθος και κομμάτι του παρόντος αιώνας. Μία τέτοια εκκλησιολογία όμως δεν είναι δυνατόν να εκφράζει τω όντι την Εκκλησία, παρά μόνον τις περί Εκκλησίας απόψεις συγκεκριμένων ομάδων και τάσεων, οι οποίες σαφώς διαφοροποιούνται από το γράμμα, το πνεύμα και την αποστολή της Εκκλησίας.

Βιβλιογραφία:

Acta conciliorum oecumenicorum, Series secunda, volumen tertium: Concilium universale Nicaenum secundum, Pars 1-3, επιμ. έκδ. Erich. Lamberg, εκδ. De Gruyter, Berlin 2008, 2012, 2016, σελ. 8-280, 282-598, 600-969.

Blanchet Marie-Hélène, *Une acolouthie inédite pour la réconciliation des apostats attribuée au patriarche Gennadios II Édition princeps et commentaire, The Patriarchate of Constantinople in Context and Comparison*, edited by Christian Gastgeber, Ekaterini Mitsiou, Johannes Preiser – Kapeller and Vratislav Zervan, Austrian Academy of Sciences Press, Vienna 2017.

— L'Union de Florence après la chute de Constantinople: la profession de foi de Léon le nomophylax et de Macaire de Nicomédie (1462/1464). In: *Revue des études byzantines*, tome 67, 2009.

Γεννάδιος Σχολάριος, *Άπαντα τα ευρισκόμενα*, επιμ. L. Petit. – X. Siderides – M. Jugie, *Oeuvres Complètes de Gennade Scholarios*, τόμ. 4, έκδ. Maison de la Bonne Presse, Paris 1935.

Gibellini Rosino, *Η Θεολογία του εικοστού αιώνα*, μτφρ. Παναγιώτης Αρ. Υφαντής, εκδ. Άρτος Ζωής.

Καρσιώτης Δ. Νεκτάριος (Αρχιμ.), *Η Σύνοδος Φερράρας - Φλωρεντίας από της υπογραφής του όρου ενώσεως έως και της καταργήσεώς αυτού*, Αθήνα 2020.

Νεκτάριος Ιεροσολύμων, *Περί τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα ἀντίρρησις*, Ἰάσιον 1682.

Νικολαΐδης Ι. Νίκος, *Θέματα Πατερικῆς Θεολογίας*, εκδ. Γραφικὲς Τέχνες «Μέλισσα», Θεσσαλονίκη 2009.

— *Η εικονομαχία και η εικονολογία του αγίου Ιωάννου Δαμασκηνού*, εκδ. Χριστιανική Αδελφότητα Λυδία, Θεσσαλονίκη 2007.

Τουλουμτσής Ι. Βασίλειος, *Το Εκκλησιολογικό πλαίσιο και οι προϋποθέσεις αποδοχῆς των αιρετικῶν σύμφωνα με τα Πρακτικά της Ζ' Οικουμενικῆς Συνόδου, Η πίστη ως θεμέλιο ενότητάς της Εκκλησίας*, Αθήνα 2022.

Χίρς Πέτρος (πρωτ.), *Η Εκκλησιολογική Αναθεώρηση της Β' Βατικανῆς Συνόδου, Μία Ορθόδοξη διερεύνηση του Βαπτίσματος και της Εκκλησίας κατά το Διάταγμα του Οικουμενισμού*, εκδ. Uncut Mountain Press, Θεσσαλονίκη 2014.